

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 17-04-43775

המערערים

1. פלוני

2. אלמוני

-

המשיב

המוסד לביטוח לאומי

לפני: השופטת לאה גליקסמן, השופטת סיגל דוידוב-מוטולה, השופט מיכאל שפיצר
נציג ציבור (עובדים), מר אמיר ירון, נציגת ציבור (מעסיקים) גברת יודפת הראל-בוכריס

בשם המערערים: עו"ד גיא כהן ועו"ד צביקה שכטר
בשם המשיב: עו"ד יוסף פולסקי

פסק דין (בנוסח המותר לפרסום)

השופטת סיגל דוידוב-מוטולה

1. לפנינו ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי לעבודה בירושלים (השופטת יפה שטיין ונציגי הציבור גב' שרה פנסו ומר רמי לוי; ב"ל 13-11-34585), במסגרתו נדחתה תביעת המערערים לקבלת קצבת תלויים בשל פטירת אביהם (להלן: **המנוח**).

יובהר כי מנוסח זה של פסק הדין (לרבות הציטוטים הכלולים בו) הושמטו פרטים הנוגעים לזהות המנוח והמערערים וגורם נוסף במקום עבודתו של המנוח, בהתאם להחלטתנו מיום 30.5.19.

התשתית העובדתית ופסק דינו של בית הדין האזורי

2. המנוח, יליד שנת 1963, עבד בשירות התעסוקה החל משנת 1992 ועד ליום 12.4.11 - מועד בו שם קץ לחייו.

3. המערערים, ילדיו של המנוח (ילידי השנים 1994 ו- 1996), הגישו תביעה למוסד לביטוח לאומי (להלן: **המוסד**) וטענו כי יש להכיר בפטירתו של אביהם כפגיעה בעבודה המזכה אותם, בהתחשב בכך שהיו קטינים במועד פטירתו, בקצבת תלויים.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

המערערים ביססו את תביעתם על מכתב התאבדות שהותיר אחריו המנוח, בו כתב את הדברים הבאים:

**"שלוש למשפחות פלוני + אלמונית
אני לא יכול להמשיך ככה
אני מבקש מאשר לדאוג לילדים שלי
אם לדאוג שהכסף שתקבלו תעשו להם תוכנית חסכון
אני מבקש שאף אחד משירות התעסוקה לא יבוא לנחם אתכם חוץ
מהבנות של לשכת מנכ"ל + יוסי עופר וחווה וחווה
בשום פנים יעקב ניזרי לא את המנכ"ל ואת ניזרי ויו"ר הוועד לא את לאה
ומשפחתה ואת שולה אברג'ל
אני אוהב את כולכם פלוני תדאג לאלמוני
אני מבקש סליחה על כל מה שגרמתי לכם ולכל משפחתי
אני אוהב את פלוני ואלמוני אני אדאג לכם מלמעלה
אני מבקש ממשה לא לעזוב את יעקב ניזרי + מנכ"ל יו"ר הוועד שולה
אוהב
הם אשמים למותי וחלק משרות
אבא שלום" (יצוין כי שגיאות כתיב לאורך המכתב תוקנו, וההדגשות
הוספו).**

4. ברקע הדברים קשיים רבים מהם סבל המנוח לאורך חייו בתחומי החיים השונים. לא הייתה מחלוקת שבעברו היה המנוח מכור לסמים, וכי שובץ לעבודתו בשירות התעסוקה - בשנת 1992 כאמור - כחלק מתהליך שיקום וגמילה. רעייתו של המנוח עבדה אף היא בשירות התעסוקה, אך במהלך השנים 2009-2010 התנהל בין השניים הליך גירושים קשה, במסגרתו אף הוגשה תלונה במשטרה כנגד המנוח על הטרדות, איומים ואלימות; נטען על ידי גרושתו (אך לא הוכח כלל ועיקר במסגרת ההליך שלפנינו) כי חזר להשתמש בסמים; והוצא נגדו בשלב מסוים צו הרחקה.

5. בנוסף לא הייתה מחלוקת כי גם במקום העבודה סבל המנוח מקשיים רבים. את עבודתו החל במחלקת בנא"מ (תחום משאבים חומריים); בשנת 1995 הועבר למחלקת עובדים זרים; ובשנת 1998 הועבר לאגף בקרה ומעקב. בשנת 2005 הוחזר ליחידת בנא"מ, שעברה בשלב מסוים לניהולו של יו"ר הוועד, ומאותה עת או בסמוך לכך התלונן המנוח על התעמרות כלפיו. במסגרת זו ובין היתר טען המנוח כי הוא אינו מקבל שכר עידוד, על אף שהוא משולם לכל שאר העובדים ביחידתו. המנוח שב ופנה לממונים עליו ולהנהלת שירות התעסוקה בבקשות חוזרות ונשנות לתיקון הפגיעה בתנאי שכרו החל משנת 2008, אך שכר העידוד אושר לו בפועל רק בסמוך לפטירתו,

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

ושולם באופן רטרואקטיבי לידי יורשיו - חלקית ביוזמת שירות התעסוקה, ובהמשך במסגרת הסכם פשרה בשתי תביעות שהגישו היורשים כנגד שירות התעסוקה (סעי"ש (אזורי י-ם) 42929-09-11 וסעי"ש (אזורי י-ם) 30014-07-12; להלן יחד: **התביעה כנגד שירות התעסוקה**).

6. המוסד דחה את תביעת המערערים, ומשכך הוגשה תביעתם לבית הדין האזורי. בפני בית הדין האזורי העידו מטעם המערערים אחיו של המנוח; מר דוד צרפתי, מנהל יחידת המחקר בשירות התעסוקה שהיה מנהלו הישיר של המנוח בעבר ובין השנים 2006-2010 היה אחראי על תיאום שכר העידוד בשירות התעסוקה; ד"ר יואב סנטו, שהיה אחראי על שכר העידוד לעובדי שירות התעסוקה בשנים 2009-2011; מר ישראל אקסנאורן, מנהל אגף מעסיקים בשירות התעסוקה; וגב' עדנה לוי, עובדת שירות התעסוקה וידידתו של המנוח. מטעם המוסד העיד מנכ"ל שירות התעסוקה בתקופה הרלוונטית, מר יוסף פרחי.

7. בית הדין האזורי, לאחר שמיעת העדויות, החליט לדחות את התביעה שכן שוכנע שלא הוכח אירוע מיוחד בעבודה בסמוך להתאבדותו של המנוח. בית הדין קבע בקשר לכך את הדברים הבאים:

א. הליך הגירושים שעבר המנוח היה קשה וגרם לו לטרדות רבות. אחיו של המנוח, אמנם ניסה בעדותו להמעיט מבעיותיו המשפחתיות, אך **"לא כל אישה שמתגרשת מוציאה צו הרחקה כנגד בעלה, ולא כל גירושין - הגם שכידוע גורמים לעוגמת נפש מעצם טיבם - הם בהכרח 'גירושין קשים'".** חיזוק לכך מצא בית הדין במכתבים שכתב המנוח למנכ"ל שירות התעסוקה מר פרחי ביום 23.3.10 וביום 13.4.10, בהם הדגיש את תהליך הגירושים שהיה מלווה במאבקים וגורם לו למצב נפשי וכלכלי קשה; ציין כי חלק מחבריו לעבודה - המקורבים לאשתו המועסקת אף היא בשירות התעסוקה - מתנכלים לו; וביקש את סיועו בהפסקת ההתנכלות.

ב. בין המנוח למספר עובדים בשירות התעסוקה שררה מערכת יחסים עכורה ביותר משך מספר שנים, **"וככל הנראה המנוח סבל מיחסם של חלק מעובדי שירות התעסוקה כלפיו"**. במסגרת זו נערכה פנייה על ידי אחיו של המנוח

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

למנכ"ל שירות התעסוקה מר פרחי במהלך שנת 2010; נטען במהלכה בין היתר כי יו"ר הוועד מקלל את המנוח מדי בוקר; ונעשה על ידי מר פרחי ניסיון ל"סולחה" בין השניים. בית הדין קבע כי "נראה כי התחושות הסובייקטיביות של המערער לא היו חסרות בסיס, וכי סבל ממערכת יחסים עכורה ששררה במקום עבודתו, אף כי גם לו עצמו היה חלק במערכת זו".

ג. למנוח היו גם קשיים אישיים (נוכח גיבנת ממנה סבל ו"רגשי נחיתות בגלל השיניים") ובנוסף סבל ממצוקה כלכלית ונפשית ללא קשר לאי קבלת שכר העידוד.

ד. המנוח היה מוטרד גם מאי קבלתו של שכר העידוד, אך "לא היה זה הדבר היחידי שהטריד אותו באותה עת", ובנוסף ראיית אי תשלום שכר העידוד כ"התעמרות" נבעה ממצבו הנפשי של המנוח, מתחושות הקיפוח אותן חש וכן ממצבו הכלכלי לאחר גירושו. בית הדין פירט בקשר לכך את ההתכתבות הארוכה בין המערער להנהלת שירות התעסוקה בעניין שכר העידוד, כאשר ביום 14.3.11 נשלח למנוח מכתב רשמי לפיו לא נכלל ברשימת העובדים שקיבלו פרמיות בשנת 2010 ולכן אינו זכאי בשלב זה לתשלום שכר עידוד, אך ביום 22.3.11 התכנסה מנהלת שירות התעסוקה - לאחר שהתקבלה עמדת הממונה על השכר התומכת בתשלום שכר עידוד למנוח - וקבעה כי המנוח יקבל שכר עידוד באופן רטרואקטיבי. הגם שאיש לא העיד כי מסר למנוח על החלטה זו, בית הדין קבע כי "קרוב לוודאי שמר צרפתי, שהיה אף ידידו, שמח לבשר לו על דבר שהיה כה חשוב ומשמעותי עבורו". בית הדין הוסיף כי בכל מקרה, גם אם החלטה זו לא הובאה לידיעת המנוח, אין לכך משמעות נוכח היעדרו של "אירוע מיוחד" כנדרש.

ה. מר צרפתי אמנם הכחיש כי מסר למנוח על אישור שכר העידוד, והעיד על שיחה חריגה שהתקיימה בינו לבין המנוח ביום 7.4.11 במהלכה התלונן בפניו המנוח על אי קבלת שכר העידוד ועל "השחיתות במשרדי שירות התעסוקה", אך עדותו של מר צרפתי הייתה מגמתית נוכח יחסיו הקרובים עם המנוח ומשפחתו וניסיונו לעזור להם. בית הדין שוכנע בקיומה של שיחה במועד הנ"ל אך קבע שלא היה בשיחה זו דבר מה חריג, שכן "המנוח ומר צרפתי היו בקשר יומיומי, ולא אחת פרש המנוח בפני מר צרפתי את טענותיו ותחושותיו

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

הקשות. גם אם לטענת מר צרפתי, באותו יום התנהג המנוח באופן חריג, הרי שלא הוכח בפנינו קיומו של אירוע מיוחד הקשור לעבודה, אשר הוביל להתנהגות זו של המנוח, ככל שאכן מדובר בהתנהגות חריגה".

ו. אשר למכתב ההתאבדות - ציין בית הדין כי המנוח "חווה קשיים בעבודתו במשך שנים, והאשים את עובדי שירות התעסוקה במצבו - אך לא הוכח כי ההתאבדות קשורה לאירוע מסוים ומוגדר הקשור בהכרח לעבודה. היות וכך - אין די בעובדה שבמכתב ההתאבדות ציין המנוח כי עובדי שירות התעסוקה אחראים למותו, על מנת שהתאבדותו תיחשב כתאונת עבודה".

ז. בית הדין סיכם כי "אירועים מתמשכים, או רצף של אירועים (ובמיוחד לאור מצוקותיו האחרות) אינם עונים על הגדרת "אירוע מיוחד"... לא הוכח בפנינו התרחשותו של אירוע מוגדר בזמן ובמקום הקשור בעבודתו, שהטביע חותמו על המנוח וגרם לו לדחק נפשי בלתי רגיל שהובילו לשים קץ לחייו בסמוך לאחר התרחשותו של אותו אירוע". בהמשך לכך דחה בית הדין את טענתם החלופית של המערערים, לפיה ניתן להכיר ב"פגיעה בעבודה" בנסיבות אלו גם על דרך המיקרוטראומה בהתבסס על מתח מתמשך.

ח. לאור כל זאת התביעה נדחתה, ללא צו להוצאות.

טענות הצדדים בערעור

8. המערערים טוענים כי המנוח עבר התעמרות במקום עבודתו, שבאה לידי ביטוי בסירוב לשלם לו שכר עידוד (ששיעורו כ - 25% מגובה השכר) ללא הצדקה; בהתעלמות ממנו והחרמתו בקרב העובדים; והשפעה של היחס עליו גם על תפקודו המקצועי. במשך השנים שב ופנה לגורמים שונים בבקשה לקבל את שכר העידוד בדומה לשאר עובדי היחידה, אך זכה להתנגדות עיקשת נוכח החשש של העובדים האחרים שהכללתו ב"עוגת" שכר העידוד תביא בהכרח להקטנת חלקם. ביום 7.11.10 קיבל תשובה חיובית עקרונית מהייעוץ המשפטי של שירות התעסוקה, אך עדיין לא קיבל את התשלום בפועל וביום 14.3.11 נשלחה אליו פעם נוספת תשובה שלילית.

9. המערערים מוסיפים כי ביום 7.4.11 נכנס המנוח לשיחה עם מנהלו לשעבר מר דוד צרפתי, סיפר לו כי עובדים מתעלמים ממנו וחוששים לדבר איתו והוא נפגע מכך

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

מאוד, וכן הדגיש בפניו את שכר העידוד שאינו משולם לו על אף מצוקתו הכלכלית הקשה. לבסוף איים באופן מפורש בהתאבדות על מנת שיפתחו בחקירה, ובהמשך אמר כי הוא "יודע מה לעשות" וכי "מהשמיים ייענשו האשמים". ימים ספורים לאחר מכן שם המנוח קץ לחייו, תוך שבמכתב ההתאבדות שהותיר אחריו הדגיש כי מנהלי שירות התעסוקה הם האשמים במותו.

10. המערערים סבורים כי העובדות לעיל, ומכתב ההתאבדות, מדברים בעד עצמם, ומלמדים כי המנוח לא שם קץ לחייו בגלל מצוקות מתחומים אחרים (גם אם היו כאלה), אלא בשל מצוקתו המשמעותית במקום העבודה. לשיטתם, בית הדין האזורי טעה כאשר לא נתן למכתב ההתאבדות את המשקל הראוי, ובמקום זאת הסתמך על עדויות שמיעה חלקיות בדבר מצוקות אחרות. המערערים מדגישים כי לא הייתה סיבה לקבוע שעדותו של מר צרפתי הייתה מגמתית, והקשר בינו לבין המנוח נוצר אך ורק בעבודה. בית הדין אף התעלם כליל משלושת העדים הנוספים שהובאו מטעם המערערים, ומדגישים את ההתעמרות שעבר המנוח בכלל וביחס לאי תשלום שכר העידוד בפרט. למעשה גם העד מטעם המוסד, מר פרחי, אישר כי הכיר את מצוקתו של המנוח בשל אי קבלת שכר העידוד.

11. המערערים טוענים כי בחירתו של המנוח לשוחח עם מר צרפתי ביום 7.4.11, כמו גם מכתב ההתאבדות, מהווים בפני עצמם "אירוע מיוחד" שקדם להתאבדות. לחלופין, יש להכיר בהתעמרות הקשה שעבר המנוח, ואינה "מתח מתמשך" שגרתי, כפגיעה בעבודה מכוח עילת המיקרוטראומה (כפי שנעשה בתיק ב"ל (אזורי ב"ש) - 26739-02-10 גרמן שגבייב - המוסד לביטוח לאומי (23.9.14), בו נקבע כי כל משמרת לילה בה עבד המבוטח עשויה להיחשב כאירוע זעיר שגרם לפגיעתו הנפשית).

12. המוסד תומך בפסק דינו של בית הדין האזורי, מטעמיו, וסבור כי מדובר בקביעות עובדתיות שאין הצדקה להתערב בהן. כך, נקבע כי המנוח סבל מקשיים שונים במגוון תחומי חיים ובתקופות זמן ממושכות, הן בפן המשפחתי, הן בפן הכלכלי והן בפן הנפשי. עוד נקבע כי שני העדים המרכזיים, אחיו של המנוח ומר צרפתי, ניסו לסייע למערערים ולכן המעיטו מבעיותיו הנוספות והעצימו את נושא שכר העידוד. המוסד סבור כי גם אם המנוח סבל מקשיים מול חבריו בעבודה והממונים עליו, היה זה

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

לאורך כל שנות עבודתו ולכל הפחות לאורך תקופה ממושכת. אשר לשכר העידוד - בית הדין האזורי שוכנע כי לא זה היה הדבר העיקרי שהטריד את המנוח; כי ייתכן והמנוח הספיק לקבל את ההודעה בדבר אישור שכר העידוד עוד בחייו; ולא ניתן להתעלם מכך שהנושא אף אינו מוזכר במכתב ההתאבדות. המוסד סבור לפיכך כי לא הוכח כל "אירוע מיוחד" שקדם להחלטתו של המנוח לשים קץ לחייו. המוסד ממשיך וטוען כי בהתאם לפסיקה אין להכיר במיקרוטראומה נפשית ואין הצדקה לשנות מהלכה זו.

13. במהלך הדיון בפני המותב הוצע למוסד לשקול להכיר בזכאותם של המערערים לקצבת תלויים (בתקופה הרלוונטית בהתאם לגיליהם), אך לאחר שקילה נוספת נמסרה הודעתו לפיה הוא עומד על עמדתו. משכך, עלינו ליתן את הכרעתנו.

דיון והכרעה

14. לאחר ששקלנו את טענות הצדדים כפי שהובאו לפנינו בכתב ובעל פה ועיינו בכל חומר התיק, הגענו לכלל מסקנה כי דין הערעור להתקבל. שוכנענו כי הוכח אירוע מיוחד בעבודת המנוח שקדם לפטירתו, ובהתאם יש למנות מומחה רפואי לבדיקת הקשר הסיבתי. טעמינו לכך יפורטו להלן.

15. סעיף 131 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה - 1995 קובע כי "מבוטח שפגיעה בעבודה גרמה למותו, ישלם המוסד לתלויים בנפטר קצבה חודשית או מענק לפי סימן זה". כדי שתקום לתלויים זכות לקצבה או מענק, נדרשים לפיכך שלושה יסודות מצטברים: האחד, שלמבוטח אירעה "פגיעה בעבודה"; השני, תוצאת מותו של המבוטח; השלישי, שהפגיעה בעבודה היא זו ש"גרמה" לפטירת המבוטח, היינו קיומו של קשר סיבתי בין הפגיעה בעבודה לבין המוות (בג"צ 1199/92 לוסקי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מז(5) 734 (1993), בו הוכרה התאבדות כ"פגיעה בעבודה" על יסוד עימותים בין המנוח לבין סדרן העבודה בשלושת הימים שקדמו להתאבדותו).

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

16. בהתאם לפסיקה, "על מנת שאיבוד לדעת יוכר כתאונה בעבודתו יש להוכיח קרות אירוע מיוחד, מוגדר, הקשור לעבודה, שבעטיו טרף העובד נפשו בסמוך לאחר מכן. אין צורך, כי אותו אירוע, לאירוע חריג ייחשב" (עב"ל (ארצי) 1434/04 זהבית עדה - המוסד לביטוח לאומי (14.3.06); להלן: עניין עדה; כן ראו את דב"ע (ארצי) נג/04-0 המוסד לביטוח לאומי - רות טישלר, פד"ע כו 199 (1993)). עוד נקבע כי האירוע המיוחד עשוי להימשך יממה או ימים אחדים, אך עדיין צריך להיות ניתן לאיתור במקום ובזמן, כאשר "ניסיון התאבדות כשלעצמו או התאבדות אינם תאונת עבודה, אלא תוצאתה... בהעדר הוכחת אירוע בעבודה לא ניתן "להסתפק" בכך שהנזק הנפשי למנוח נגרם כתוצאה מהעבודה..." (דעת הרוב בעב"ל (ארצי) 1003/02 לוזיאנה בנשטרית - המוסד לביטוח לאומי (29.3.06)).

17. אשר ליישומם של מבחנים אלה, ניתן להפנות לעניין עדה בו בית הדין האזורי קבע כי לא הוכחו "אירועים מיוחדים" בעבודת המנוח שקדמו להתאבדותו, אך בית הדין הארצי הפך קביעה זו בהתבסס על נוסחו של מכתב ההתאבדות, בו קשר המנוח באופן מפורש את התאבדותו לעבודה, ואשר אותרו בו רמזים לשני אירועים בעבודה שקדמו לפטירתו - קיפוחו לעומת שאר העובדים בנוגע למכסת שעות נוספות, וסירוב הממונה עליו לאשר לו לצאת לבדיקה.

גם בעניין בנט, הפך בית דין זה את תוצאת פסק דינו של בית הדין האזורי, ושוכנע כי התרחש "אירוע מיוחד" שקדם להתאבדותו של המנוח. בפסק הדין צוין בין היתר, מפי השופט אילן סופר, כי "ספק אם קיימים מקרים בהם המניע למעשה כה קיצוני הוא אחד ויחיד. ניתן אך להניח כי מדובר בתמהיל של מניעים, חלקם אישיים חלקם מתחומים אחרים, אשר בסופו של יום יכולים להוביל אדם ליטול את חייו. בבואנו להתחקות אחר הלך רוחו של המנוח, ניתן משום כך משקל משמעותי לעיתוי של מעשה ההתאבדות, למכתבים שמותיר המנוח, ולהתנהלותו בימים שקדמו למעשה" (ההדגשה במקור). בהתאם, נקבע כי פגישה שנערכה בין המנוח לבין שותפו יומיים טרם פטירתו מהווה "אירוע מיוחד" כנדרש, על אף שלמנוח היו מצוקות כלכליות רבות ללא קשר לעבודה (עב"ל (ארצי) 36321-04-11 מרגלית בנט - המוסד לביטוח לאומי (31.1.12)).

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

18. במקרה שלפנינו, מכלול הראיות שהוצגו בפני בית הדין האזורי מלמד כי המנוח אמנם סבל לאורך כל חייו מקשיים בתחומי חיים רבים, אך כי עיקר מצוקתו בתקופה האחרונה לחייו (שכן התגרש כשנתיים טרם לכן) היה שכר העידוד שאינו משולם לו, ומערכת היחסים העכורה שנוצרה כתוצאה מכך עם הממונה עליו ועם חבריו לעבודה. בית הדין האזורי אמנם התרשם אחרת, אך בהתחשב בכך שהתרשמות זו ממילא אינה ממקור ראשון (נוכח הנסיבות המצערות), שוכנענו כי ניתן להתערב בה. הטעמים לקביעתנו מבוססים על העדויות שהובאו בפני בית הדין האזורי, ואשר בחלקן כלל לא פורטו בפסק הדין, כדלקמן:

א. אחיו של המנוח, העיד כי החל משנת 2008 החל המנוח לטפל בנושא שכר העידוד שאינו משולם לו, כאשר דרישתו נתפסה על ידי חבריו לעבודה ועל ידי יו"ר הוועד כדרישה הפוגעת בהם באופן ישיר, ועלולה גם לחייבם בהחזר רטרואקטיבי. הדבר גרר את החרמתו של המנוח על ידי חבריו ליחידה (בין היתר באמצעות אי שיתוף פעולה מקצועי כדי "להראות שהוא לא עובד ולא תורם": עמ' 12), והדבר פגע בו באופן קשה ברמה הנפשית, האישית והמקצועית. אחיו של המנוח הוסיף כי "שיא ההשפלה היה כאשר באופן קבוע מנהל הבנא"ם סירב להחשיב את המנוח כעשירי למניין לצורך תפילת מנחה שהיו נוהגים להתפלל במקום עבודה, תוך שהוא מורה להמתין עד להגעת עובד נוסף דבר אשר ביזה והשפיל את המנוח לעיני כלל העובדים..." (סעיף 16 לתצהירו).

אחיו של המנוח פירט כי לאחר פניות מרובות הבהיר היועץ המשפטי של שירות התעסוקה כי המנוח אכן זכאי לשכר העידוד, אך למרות זאת לא שולם לו דבר וביום 14.3.11, בניגוד לחו"ד היועץ המשפטי, נענתה בקשתו בשלילה. אחיו של המנוח הוסיף כי הוא "נקלע למצב כלכלי קשה, הוא התגרש וצריך לשלם מזונות, בגין חוב לחברת הטלפונים נותק הטלפון הנייד ולכן הוא התקשר למכרים בשיחות גוביינא. הגיע לעבודה בהליכה רגלית ונזקק כל הזמן לתמיכה כספית מהמשפחה, ולא יכול היה לסייע כלכלית לילדיו. כל זאת כאשר יש סכום לא מבוטל של עשרות אלפי שקלים שמגיעים לו, והנהלת שירות התעסוקה ויו"ר הוועד מחליטים לא לשלם לו ועושים הכל בכדי לשוב אותו, והוא אכן נשבר" (סעיף 28).

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

ב. מר דוד צרפתי, ממונה לשעבר על המנוח ובעל תפקיד בכיר בשירות התעסוקה, אישר כי פעל לצורך תשלום שכר העידוד למנוח לאחר שגילה "אי סדרים בקנה מידה בלתי סביר" בקשר לכך, וכתוצאה ממאבקו - ונוכח ההשלכות שעלולות היו להיות לכך על עובדים אחרים - נכנס לעימות מול מנהלת משאבי האנוש גב' שולה אברג'יל וכן מול יו"ר הוועד, אשר הכריז כי "אם תמשיכו לבקש שכר עידוד עבור המנוח אז המנוח ימצא את עצמו ללא עבודה, ללא פרנסה, ללא שכר עידוד וללא עובדים שבכלל ידברו איתו" (בחקירתו הנגדית אף השתמש מר צרפתי במונח "חרם" שהכריז יו"ר הוועד על המנוח). מר צרפתי הוסיף כי עובדים רבים "בחרו צד" במאבק ולכן התעלמו מהמנוח וחששו לדבר איתו, והדבר פגע בו מאוד.

מר צרפתי הוסיף כי "המנוח הודיע לי מספר חודשים לפני התאבדותו כי אם לא יקבל שכר עידוד המגיע לו הוא ישים קץ לחייו" (והוא סיפר על כך מיידית לאחראית על שכר העידוד במשרד הראשי), ובנוסף ביום ה' 7.4.11, ימים ספורים טרם ההתאבדות, "אמר לי כי "עד שלא אעשה צעד קיצוני ואתאבד... לא תהיה חקירה על השחיתות שיש במשרד הראשי", והוסיף "זה מאפיה יש להם קשרים בכל מקום ואני יודע מה לעשות רק אם אני אתאבד יפתחו בחקירה". בהמשך אותו יום הזמין אותו המנוח לחדרו לשיחה אישית, וסיים את הפגישה באמירה כי "מהשמיים ייענשו האשמים".

מר צרפתי הוסיף כי סמוך לפטירתו של המנוח (בחקירתו הנגדית עלה כי ככל הנראה היה זה יום טרם פטירתו: עמ' 8 לפרוטוקול) נודע לו טלפונית שיצא מזכר פנימי המאשר למנוח את תשלום שכר העידוד (אם כי לא ראה את המזכר עצמו, וראוי לציין כי מזכר כאמור לא הוגש לתיק בית הדין), אך הוא הכחיש מכול וכול כי סיפר למנוח על כך והדגיש כי "נכון שהיה מזכר שהעבירו לחשבות אבל זה לא אומר שישלמו לו, היו בדרך עוד דברים" (עמ' 9) - וראיה טובה לכך היא שיורשי המנוח נאלצו להגיש תביעה לבית הדין על מנת לקבל את המגיע לו.

ג. ד"ר יואב סנטו, אחראי על שכר העידוד לעובדי שירות התעסוקה (מטעם חברה חיצונית) בשנים 2009-2011, העיד בין היתר כי יו"ר הוועד הוא שסירב לאשר

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 17-04-43775

למנוח את תשלום שכר העידוד נוכח חשש שהדבר יפגע בעובדים אחרים, ואף אמר לד"ר סנטו כי "המנוח הוא נטע זר ביחידה... ואם זה היה תלוי בו הוא היה מעיף אותו". ד"ר סנטו הוסיף כי רק כשלושה חודשים לאחר פטירתו של המנוח קיבל הוראה לחשב את שכר העידוד המגיע לו. ראוי לציין כי עדותו של ד"ר סנטו, על כל חלקיה, לא נסתרה כלל בחקירה הנגדית.

ד. מר ישראל אקסנאורן, מנהל אגף מעסיקים בשירות התעסוקה עד לשנת 2012, העיד כי הכיר את המנוח במסגרת עבודתו ושוחח עמו רבות כאשר הגיע לסניף בירושלים בין פעם לפעמיים בשבוע. מר אקסנאורן העיד כי המנוח "סיפר לי כי העובדים לא מתייחסים אליו, או מתייחסים אליו בזלזול, מנדים אותו ולא מדברים איתו, אנשים מתעלמים ממנו וכתוצאה מכך קשה לו מאוד לשהות במקום העבודה". בנוסף, המנוח סיפר לו "כי הוא לא מקבל את המגיע לו מבחינה חוקית, מפלים אותו לרעה לעניין שכר העידוד והדירוג המגיע לו, ושהוא נמצא במצב כלכלי גרוע". בחקירתו הנגדית לא נסתר דבר מהדברים הללו, ומר אקסנאורן אף הוסיף שנוכח מצוקתו הכלכלית של המנוח - תשלום שכר העידוד הפך אצלו ל"עולם ומלואו" (עמ' 11).

ה. גב' עדנה לוי, עובדת שירות התעסוקה וידידתו של המנוח (ממקום העבודה), העידה אף היא על כך ש"המנהלים שולה אברג'יל ויו"ר הוועד התעלמו מהמנוח לחלוטין ובאופן גלוי", כאשר "מצד אחד המנהל הישיר שלו הוא יו"ר הוועד שמתעלם ממנו ומצד שני מי שאמור להגן עליו זה ועד העובדים, ככה יצא שהתעלמו מהמנוח ז"ל לא נתנו לו עבודה ואף אחד לא הגן עליו". עוד ציינה כי "המנוח היה מסתובב מתוסכל כי לא הייתה לו עבודה אנשים התעלמו ממנו, שכר עידוד הוא לא קיבל ולא היה לו כל עזרה, ברור היה כי הוא במסלול הרסני". יצוין כי גם עדויותיהם של מר אקסנאורן וגב' לוי לא נסתרו כלל בחקירותיהם הנגדיות.

ו. העד היחיד מטעם המוסד, מר יוסף פרחי, מנכ"ל שירות התעסוקה בתקופה הרלוונטית, אישר אף הוא כי המנוח ביקש את תשלום שכר העידוד משך תקופה ארוכה; כי ליו"ר הוועד הייתה השפעה על כך שהמנוח לא קיבל את שכר העידוד;

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

כי המנוח היה "פגוע מאוד מהעובדה שכולם קיבלו שכר עידוד והוא לא" (עמ' 26 לפרוטוקול); וכי "החריגו אותו משכר העידוד המחלקתי וזה נתפס בעיני כלא בסדר" (עמ' 27). עוד אישר כי על אף שהיה מנכ"ל של גוף ובו כ - 600 עובדים, הכיר את "המצוקה שהוא והאחים שלו היו מצויים בה בגלל שכר העידוד" (עמ' 24), ואף אישר כי למנוח נעשה "עוול" בקשר לכך (עמ' 25).

בהמשך אישר מר פרחי שהיה מודע גם לכך שלמנוח הייתה "בעיה בעבודה" והוא "קיבל ממני את כל האופציות כדי לשמר את הכבוד שלו" (שם); אישר כי המנוח ויו"ר הוועד "לא הסתדרו ביניהם" (עמ' 26) ושניהם "לא היו טלית שכולה תכלת" (עמ' 27); אישר כי יו"ר הוועד לא רצה את המנוח ביחידה שלו; ואף אישר כי נפגש עם המנוח ואחיו נוכח המצוקה הנפשית בה היה המנוח שרוי בשל מערכת היחסים העכורה בינו לבין יו"ר הוועד, וניסה לעשות ביניהם "סולחה" או להעביר את המנוח לתפקיד אחר (עמ' 27). מר פרחי אף אישר כי במהלך שיחה זו סיפר לו המנוח, בין היתר, כי הוא "מוקצה" וכי יו"ר הוועד "מקלל אותו כל בוקר".

19. בהתחשב בעדויות האמורות ובמכלול הראיות שהוגשו לתיק, ובהעדר כל עדות המלמדת על מצוקה אישית, בריאותית, משפחתית או כלכלית יוצאת דופן דווקא בתקופה שטרם פטירתו - אנו סבורים כי הנושא העיקרי שהטריד את המנוח בתקופה האחרונה לחייו היה שכר העידוד שלא שולם לו (על כל המשתמע מכך מבחינתו כפי שעוד יפורט להלן), ומערכת היחסים העכורה והקשה עם הממונה עליו ועם חבריו במקום העבודה, שראה בה משום התעמרות והתנכלות כלפיו. עם זאת, וכפי שנובע מהפסיקה לעיל, לא די - ככלל ובהתאם לפסיקה כיום - בהוכחתו של "מתח מתמשך", ועלינו עדיין לבדוק אם היה "אירוע מיוחד" כלשהו שקדם להחלטתו של המנוח לשים קץ לחייו. לאחר בחינת הראיות, ומהטעמים שיפורטו להלן, שוכנענו כי התשובה לכך חיובית.

20. ראשית נציין כי אין מחלוקת שהמנוח טיפל בנושא שכר העידוד שאינו משולם לו משך תקופה ארוכה, ועם זאת - מצוקתו בקשר לכך הלכה וגדלה והתעצמה עם הזמן, נוכח התמשכות הטיפול ואי ההתייחסות לבקשותיו החוזרות ונשנות; נוכח העימות האישי החריף שנוצר כתוצאה מבקשתו מול הממונה עליו ויו"ר הוועד (שחש, כך לפחות

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

עלה מהעדויות, שתשלום שכר עידוד למנוח יגרום להפחתה בשכר העידוד של שאר עובדי היחידה, לרבות סיכון בגבייה רטרואקטיבית, והתנגד באופן מפורש לתשלום שכר העידוד למנוח); וכן נוכח מערכת היחסים העכורה שנוצרה כתוצאה מכך (ואולי גם בשל דברים אחרים) עם עובדים אחרים וחברים ליחידה (לרבות מכתבי תלונה הדדיים), עד כדי שהמנוח חש עצמו (ולא מטעמים סובייקטיביים בלבד) "מוקצה" ו"מנודה". לכך יש להוסיף את הטעמים שניתנו לצורך אי תשלום שכר העידוד - טענות על כך שהמנוח אינו חלק מהיחידה ואינו תורם לה - שפגעו באופן טבעי בכבודו של המנוח ובהערכתו העצמית, והיוו סממן לאי קבלתו ליחידה מבחינה חברתית ומקצועית. לכל זאת יש להוסיף את מצוקתו הכלכלית של המנוח, לרבות כתוצאה מגירושו והצורך בתשלום מזונות, כך שנושא שכר העידוד הפך לקריטי גם מבחינת תחושת המחסור הכלכלי שהלכה וגברה.

21. מחומר הראיות עולה כי המנוח פנה לעורך דין על מנת שיטפל עבורו בנושא שכר העידוד, ומכתב מטעמו בקשר לכך נשלח למנכ"ל שירות התעסוקה ביום 4.10.10. במכתב תשובה מיום 7.11.10 (שקדמה לו הודעת דוא"ל פנימית של יו"ר הוועד בה הדגיש כי הוא מתנגד לביצוע התשלום, וחוות דעת של יועמ"ש שירות התעסוקה שקבע כי המנוח זכאי לשכר העידוד) לא הוכחשה זכאותו של המנוח לשכר העידוד, אך צוין שהדבר גורר קשיים משפטיים ופרקטיים, בין היתר נוכח הפחתה שתיגרם כתוצאה מכך בשכר העידוד של עובדים אחרים, ובשל כך תתקיים היוועצות בקשר לכך עם הממונה על השכר ונציבות שירות המדינה. עם זאת בעודו ממתין לתשובה חיובית, נשלח למנוח ביום 14.3.11 מכתבה של גב' אילנה מריאסין, מ"מ מנהלת תחום שכר עידוד במשרד הראשי בשירות התעסוקה, בו הובהר כי אינו זכאי לשכר העידוד, וכי פנייתו תיבדק מחדש רק "**בעת סיום תקופת פרמיית המעבר במשרד הראשי**".

השתלשלות אירועים זו - שכללה שנתיים של טיפול עצמאי שלא הניב תוצאות; פנייה באמצעות עורך דין; ציפייה ששכר העידוד יאושר לאור מכתב התשובה ולאור חוות הדעת של היועץ המשפטי הפנימי (ועל אף התנגדותו של יו"ר הוועד); ולבסוף מכתב תשובה שלילי (שאינו נתון מדויק על מועד קבלתו על ידי המנוח, אך ניתן להניח שזמן לא רב לאחר מועד משלוחו היינו במחצית חודש מרץ 2011 לערך) - ניפצה, כך ניתן

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 17-04-43775

להניח, את תקוותו של המנוח שנושא שכר העידוד אכן עומד להיפתר, והגבירה את תחושות התסכול והקיפוח שלו, כמו גם את תחושתו שאין באפשרותו להיאבק מול אותם גורמים בשירות התעסוקה אותם ראה כאויביו. שוכנענו לפיכך כי יש לראות בקבלת מכתב התשובה מיום 14.3.11 כ"אירוע מיוחד" מבחינה נפשית, שעשויה הייתה להיות לו השפעה משמעותית על המנוח.

22. בית הדין האזורי קבע שבהמשך לכך וביום 22.3.11 "התכנסה מינהלת שירות התעסוקה והחליטה לשלם למנוח שכר עידוד באופן רטרואקטיבי", וכי "קרוב לוודאי שמר צרפתי... שמח לבשר לו על דבר שהיה כה חשוב ומשמעותי עבורו", אך לא הובאה כל ראיה בנוגע לקבלת החלטה כלשהי בעניינו של המנוח או בנוגע לשכר העידוד בין ביום 22.3.11 ובין בכל שלב אחר שטרם פטירתו, ולכן איננו סבורים שניתן היה לקבוע זאת. ככל הנראה קבע זאת בית הדין על יסוד כתב ההגנה הראשון שהוגש על ידי שירות התעסוקה בתביעה שהוגשה כנגדו על ידי יורשי המנוח, ובו צוין כי "ביום 22.3.11 התכנסה מינהלת שירות תעסוקה... לצורך קבלת החלטה עקרונית לשלם למנוח שכר עידוד", אך יש לציין כי גם לכתב ההגנה האמור לא צורף כל מסמך המעיד על כך, ואף עולה מהמשכו של כתב ההגנה כי החלטה זו לא הייתה בת ביצוע באותו שלב וכי רק ביום 6.4.11 נערכה פנייה לחברה חיצונית לצורך ביצוע החישובים הרלוונטיים; רק בחודש מאי 2011 (היינו לאחר פטירת המנוח) התקבל אישור הממונה על השכר בדבר אי הפחתה לעובדים האחרים; ולבסוף התהליך - שעירב "גורמים ציבוריים ופרטיים רבים" - הסתיים רק ביום 1.6.11 עם העברת חלק מהתשלום לחשבוננו של אחי המנוח.

מכאן שאין זה נכון ששכר העידוד "אושר" למנוח ביום 22.3.11, שכן עדיין הייתה דרך ארוכה ממועד ה"אישור העקרוני" ועד לתשלום בפועל. אף לא נטען כלל בכתב ההגנה הראשון מטעם שירות התעסוקה כי נמסר למנוח או מי מטעמו על ה"אישור העקרוני" האמור (ובכתב ההגנה השני נטען הדבר באופן לקוני, מבלי לציין מי מסר לו על כך ומתי). ואכן, גם מר פרחי, שהעיד כאמור מטעם המוסד - אמנם ציין בהודעתו לחוקר כי "למיטב זכרונו" ניתן אישור לתשלום שכר העידוד עוד טרם פטירת המנוח (ללא ציון מועד מדויק וללא מסמכים תומכים), אך בחקירתו בבית הדין לא יכול היה לציין את המועד בו ניתן האישור לשלם למנוח שכר עידוד; לא יכול

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

היה לציין אם המנוח ידע על כך אם לאו (עמ' 22 לפרוטוקול); ואף אישר כי הוא עצמו לא עדכן כלל את המנוח בהתפתחויות הקשורות לאישור שכר העידוד עבורו (עמ' 30). משמעות הדברים היא כי לפי כל הראיות המצויות בתיק (לרבות עדותו של מר צרפתי בקשר לכך שפורטה לעיל), המנוח לא ידע כלל על התפתחויות "חיוביות" בנוגע לדרישתו לקבלת שכר עידוד טרם פטירתו, ונותר מבחינתו עם מכתב התשובה השלילי שנשלח אליו ביום 14.3.11.

23. ואכן, ביום 7.4.11, כשלושה שבועות לאחר קבלת המכתב הדוחה את דרישתו לשכר עידוד, נכנס המנוח למשרדו של מר צרפתי ואמר לו במפורש (כפי שהעיד מר צרפתי ולא נסתר), כי **"עד שלא אעשה צעד קיצוני ואתאבד... לא תהיה חקירה על השחיתות שיש במשרד הראשי"**, כאשר היה ברור מהקשר הדברים (כמו גם מדברים קודמים שאמר למר צרפתי) כי התכוון בדבריו לאי תשלום שכר העידוד נוכח התנגדותו של יו"ר הוועד, וכל הנובע מכך לגבי היחס כלפיו. ימים ספורים לאחר מכן, ביום 12.4.11, החליט המנוח לשים קץ לחייו וכתב את מכתב ההתאבדות שצוטט בסעיף 3 לעיל, בו קשר באופן מפורש בין התאבדותו לבין מקום העבודה.

בנסיבות העניין, שוכנענו כי יש לראות באירועי שני המועדים הללו (7.4.11 ו - 12.4.11) כהמשך ישיר ל"אירוע המיוחד" שהתרחש ביום 14.3.11 (או בסמוך לאחריו), שכן היוו תגובה מצד המנוח לקבלת המכתב, באופן המלמד על ההשפעה הנפשית שהייתה לכך עליו. אין מדובר לפיכך במתח מתמשך, אלא ב"שיא" - הניתן לאיתור במקום ובזמן - של המתח שהתמשך לאורך שנים רבות, שיא שנגרם לא רק מטעמים סובייקטיביים ומכך שתש כוחו הנפשי של המנוח, אלא גם מאירועים אובייקטיביים (מכתב התשובה השלילי שניפץ את תקוותו) שהביאו לכך (לאפשרות להכיר ב"שיא" במסגרת מתח מתמשך ראו למשל בעב"ל (ארצי) 31298-09-10 **משה בר ששת - המוסד לביטוח לאומי** (24.12.12)). לא נשמט מעינינו כי המערערים לא ביקשו באופן מפורש להכיר במועד קבלת המכתב מיום 14.3.11 כ"אירוע מיוחד", אך שוכנענו כי כלל נסיבות העניין מלמדות על מכלול אחד שהחל בקבלת המכתב והמשיך באירועים מיום 7.4.11 ומיום 12.4.11.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 43775-04-17

24. נוכח כל האמור לעיל, שוכנענו כי התרחש "אירוע מיוחד" בעבודת המנוח אשר קדם להתאבדותו ומצדיק מינוי מומחה רפואי. התיק אמור להיות מוחזר לפיכך לבית הדין האזורי לצורך מינוי מומחה, על בסיס התשתית העובדתית שפורטה בפסק דיננו לעיל. עם זאת טרם שהדבר ייעשה, ובהתחשב במכלול הנסיבות, המוסד יודיע אם הוא עומד על מינוי מומחה או שמא מסכים בנסיבות העניין המיוחדות לשלם למערערים את קצבת התלויים לתקופה הרלוונטית.

בהתחשב במסקנתנו לפיה הוכח אירוע מיוחד קונקרטי בסמוך טרם מותו של המנוח, תושאר ב"צריך עיון" השאלה כיצד יש להתייחס לאירועי התעמרות בעבודה אשר גרמו לנזק נפשי - ובמסגרת זו האם אירועי התעמרות שקולים ל"מתח מתמשך" או שמא יש לראותם כשרשרת של אירועים מיוחדים.

25. להסרת ספק נבהיר כי כל האמור בפסק דין זה מתייחס למערכת היחסים שבין המערערים לבין המוסד בלבד. עוד נדגיש כי שירות התעסוקה, או יו"ר הוועד, לא היו צד להליך ולא נשמעה גרסתם, וממילא כל קביעותינו לעיל מתבססות אך ורק על חומר הראיות כפי שהוצג במסגרת הליך זה.

26. סוף דבר - הערעור מתקבל. המוסד יישא בהוצאות המערערים בהליך הערעור בסך של 7,000 ₪, לתשלום תוך 30 יום מהיום.

המוסד יודיע תוך 15 יום עמדתו לגבי המשך ההליכים לאור האמור בסעיף 24 לעיל. כמו כן יודיעו הצדדים תוך פרק זמן זה אם הם נותנים הסכמתם לפרסום פסק הדין, ללא שמו של המנוח ופרטים מזהים אחרים. לעיון בהתאם.

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 17-04-43775

ניתן ביום כ"א שבט תשע"ט (27 ינואר 2019), הותר לפרסום על פי החלטה מיום כ"ה אייר תשע"ט (30 מאי 2019), בהעדר הצדדים ויישלה אליהם.

מיכאל שפיצר,
שופט

סיגל דוידוב-מוטולה,
שופטת

לאה גליקסמן,
שופטת, אב"ד

גברת יודפת הראל בוכריס,
נציגת ציבור (מעסיקים)

מר אמיר ירון,
נציג ציבור (עובדים)